

DUUR VAN DE HULPVERLENING EN INKOMEN

**M.G. Weide
D.H. de Bakker**

**NIVEL
juni 1995**

Inleiding

In het kader van de beleidsvorming rond een geharmoniseerde eigen bijdrageregeling in de gezinsverzorging is de vraag gerezen in hoeverre mensen die kortdurend gebruik maken van thuiszorg (korter dan drie maanden) qua inkomenspositie verschillen van cliënten die langdurig gebruik maken van thuiszorg. De indruk bestaat dat cliënten die korter dan drie maanden gebruik maken van thuiszorg een hoger inkomen hebben dan cliënten die langer dan drie maanden gebruik maken van thuiszorg. In deze notitie wordt onderzocht in hoeverre deze indruk juist is.

Methode

De veronderstelling is getoetst met behulp van gegevens van instellingen voor gezinsverzorging. Van gebruikers van de wijkverpleging zijn geen inkomensgegevens bekend omdat voor de wijkverpleging op dit moment geen inkomensafhankelijke eigen bijdragen gelden en het inkomen daardoor niet standaard wordt geregistreerd.

In de gezinsverzorging wordt het netto-maandinkomen van het gezin (aangeduid als de 'leefeenheid') dat zorg ontvangt reeds sedert lang geregistreerd omdat de heffing van de eigen bijdrage aan dit inkomensgegeven is gekoppeld. Instellingen voor gezinsverzorging registreren daarnaast ook per patiënt sinds wanneer de patiënt in zorg is. De vraag in hoeverre gebruikers van kortdurende hulpverlening van de gezinsverzorging qua netto-gezinsinkomen per maand verschillen van gebruikers van langdurende hulpverlening is dus te beantwoorden op basis van gegevens van instellingen voor gezinsverzorging.

De Landelijke Vereniging voor Thuiszorg heeft een aantal instellingen voor gezinsverzorging verzocht om deze gegevens voor de onderhavige exercitie aan te leveren. Het gaat hierbij om instellingen die naar verwachting op de vereiste korte termijn deze gegevens kunnen aanleveren. Op zich is er geen reden om aan te nemen dat er bij de ene instelling wel een verband zal zijn tussen inkomen en duur van de hulpverlening en bij de andere niet. Laat staan dat een dergelijk verband afwezig zal zijn bij instellingen die snel de vereiste gegevens konden aanleveren terwijl dit verband bij andere instellingen wel aanwezig is. Het is eerder zo dat indien er sprake is van een duidelijk verband dit zich bij elke instelling zal voordoen.

Niettemin wordt in deze notitie de representativiteit van de verstrekte gegevens onderzocht door ze te vergelijken met de in het najaar van 1994 verzamelde gegevens in het kader van het onderzoek naar de gevolgen van de verhoging van de eigen bijdragen in de gezinsverzorging (De Bakker et al, 1994).

Nadat de aangeleverde gegevens op representativiteit zijn onderzocht worden zij geanalyseerd op het al dan niet aanwezig zijn van een verband tussen inkomen en duur van de hulpverlening. Hiertoe is gebruik gemaakt van kruistabelanalyse.

Hierbij doen zich twee complicaties voor.

In de eerste plaats moet een onderscheid worden gemaakt tussen alleenstaanden en meerpersoonshuishoudens. Het inkomen van een alleenstaande is immers moeilijk te vergelijken met dat van een meerpersoonshuishouden. De analyses zullen dan ook apart worden gedaan voor eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens.

In de tweede plaats doet de complicatie zich voor dat niet alle instellingen gegevens

retrospectief kunnen aanleveren over de in 1994 afgesloten hulpverlening. Sommige instellingen kunnen alleen een momentopname geven van het actuele bestand van cliënten in zorg, onderscheiden naar inkomen, eenpersoons/meerpersoonshuishoudens en duur van de hulpverlening. Het verband tussen duur van de hulpverlening en inkomen kan hierdoor worden vertroebeld omdat een deel van de kortdurende hulpverlening immers langdurende hulpverlening zal worden. De analyses zijn daarom apart gedaan voor instellingen die gegevens over in 1994 afgesloten hulpverlening konden leveren en instellingen die alleen momentopnames konden leveren. Om na te gaan of het vertroebelende effect groot zal zijn is voor deze beide groepen instellingen het percentage cliënten met kortdurende hulpverlening met elkaar vergeleken.

Resultaten

Representativiteit

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag zijn gegevens verkregen van zes instellingen voor gezinsverzorging uit het zuiden en midden van het land. Drie instellingen leverden gegevens over de afgesloten periode van het laatste jaar, de gegevens van de overige drie betreffen het actuele cliëntenbestand van dit moment. In tabel 1 wordt per soort gegevens een overzicht gegeven van de aantallen cliënten uitgesplitst naar eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens. Ter vergelijking zijn de aantallen uit het hiervoor genoemde onderzoek van De Bakker et al (1994) in de tabel opgenomen. De gegevens uit dat onderzoek zijn gebaseerd op een momentopname (november 1994) van het cliëntenbestand van tien instellingen voor thuiszorg verspreid over het gehele land (aselect getrokken per regio).

Tabel 1: Aantallen en percentages cliënten vergelijkingsgroep onderzoek De Bakker et al, onderzoeksgroep momentopname, onderzoeksgroep afgesloten periode en onderzoeksgroep totaal, uitgesplitst naar eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens

groep	eenpersoons huishoudens		meerpersoons huishoudens		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
vergelijkingsgroep	16584	66.4	8403	33.6	24987	100
momentopname	8868	69.3	3932	30.7	12800	100
afgesloten periode	4104	59.8	2755	40.2	6859	100
onderzoeksgroep totaal	12972	66.0	6687	34.0	19659	100

In de onderzochte instellingen bestaat een derde van het cliëntenbestand uit alleenstaanden en tweederde uit meerpersoonshuishoudens. De actuele gegevens en gegevens over de afgesloten periode wijken enigszins van elkaar af: de eerste hebben wat vaker betrekking op alleenstaanden (een verschil van 10%). Over het geheel genomen komt de verdeling van het aantal cliënten in eenpersoons- en een meerpersoonshuishoudens binnen de onderzoeksgroep vrijwel overeen met de verdeling binnen de vergelijkingsgroep.

In tabel 2 wordt de verdeling van de cliënten over de verschillende inkomensklassen vergeleken met de gegevens uit het onderzoek van De Bakker et al (1994). De vergelijking wordt zowel voor de gegevens van de momentopname en van de afgesloten periode apart uitgevoerd, als voor beide soorten gegevens gezamenlijk. Hierbij wordt tevens een onderscheid gemaakt naar eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens.

Tabel 2: Percentages cliënten per inkomenscategorie; vergelijkingsgroep onderzoek De Bakker et al (verg), onderzoeksgroep momentopname (mom), onderzoeksgroep afgesloten periode (afg) en onderzoeksgroep totaal (tot), uitgesplitst naar eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens

inkomen	eenpersoons huishoudens				meerpersoons huishoudens			
	verg	mom	afg	tot	verg	mom	afg	tot
0 - 1650	71.2	<u>77.1</u>	<u>74.6</u>	<u>76.3</u>	11.9	13.9	12.2	13.2
1651 - 2000	9.1	9.4	8.6	9.1	28.5	26.9	<u>22.5</u>	<u>25.1</u>
2001 - 2300	3.5	3.2	3.0	3.1	12.8	12.4	13.2	12.7
2301 - 2600	1.9	1.7	1.6	1.6	8.6	8.4	8.3	8.4
2601 - 3000	1.5	1.1	1.2	1.1	6.9	8.0	6.9	7.6
3001 - 4500	1.5	1.9	1.8	1.9	10.1	10.2	9.8	10.1
4501 >	11.4	<u>5.5</u>	<u>9.3</u>	<u>6.7</u>	21.1	20.2	<u>27.0</u>	<u>23.0</u>

De tabel laat zien dat de percentages cliënten per inkomenscategorie in de onderzoeksgroep over het algemeen weinig afwijken van die van de vergelijkingsgroep. De grootste afwijkingen worden gevonden in de laagste categorie (eenpersoonshuishoudens), de daaropvolgende categorie (meerpersoonshuishoudens) en de hoogste categorie (zowel een- als meerpersoonshuishoudens). Tien percentages (in de tabel onderstreept) wijken meer dan 2% af van het percentage van de vergelijkingsgroep in dezelfde inkomenscategorie. Bij vijf van deze percentages is de afwijking groter dan 5% (in de tabel vet en onderstreept). De alleenstaande cliënten zijn dus -ten opzichte van de vergelijkingsgroep- in lichte mate oververtegenwoordigd in de laagste en ondervertegenwoordigd in de hoogste inkomenscategorie, terwijl de meerpersoonshuishoudens enigszins oververtegenwoordigd zijn in de hoogste en ondervertegenwoordigd in de op één na laagste inkomenscategorie.

De afwijkingen zijn echter niet van dien aard dat het waarschijnlijk is dat de resultaten hierdoor vertekend zullen worden. De aangeleverde gegevens kunnen dus als voldoende representatief beschouwd worden.

Vergelijking cliënten met kort- en langdurige hulp naar inkomensklasse

Voordat onderzocht is of er een samenhang bestaat tussen inkomen en duur van de hulpverlening, is eerst een vergelijking gemaakt tussen instellingen die momentopnames en instellingen die gegevens over de afgesloten hulpverlening leverden in het percentage cliënten dat kort- en langdurige hulpverlening ontvangt. Verondersteld werd dat bij de eerste groep instellingen een deel van de cliënten die tot op heden korter dan drie maanden hulp hebben ontvangen -en dus als kortdurend zijn geregistreerd- uiteindelijk langer dan drie maanden hulp zal ontvangen. Dat betekent dat verwacht mag worden dat er bij deze

instellingen naar verhouding wat meer cliënten tot de kortdurende groep behoren dan bij de instellingen die gegevens over een afgesloten periode hebben geleverd. Een deel van hun cliënten is op dit moment immers ten onrechte als kortdurend geregistreerd. Wanneer de veronderstelling klopt dat er een verband bestaat tussen duur van de hulpverlening en inkomen, zou een 'verkeerde' plaatsing van cliënten in de 'kortdurende' groep tot gevolg kunnen hebben dat dit verband niet zichtbaar wordt. In tabel 3 is een overzicht gegeven. Omdat de cliënten uit het bestand van de momentopname vaker alleenstaand zijn dan de cliënten uit het afgesloten bestand (zie tabel 1) is hierbij een uitsplitsing gemaakt naar eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens.

Tabel 3: Percentages cliënten per duur van de hulpverlening; onderzoeksgroep momentopname (mom) en onderzoeksgroep afgesloten periode (afg), uitgesplitst naar eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens en totaal

duur	eenpersoons huishoudens		meerpersoons huishoudens		totaal	
	mom	afg	mom	afg	mom	afg
kort	7.0	7.9	26.2	29.0	12.9	16.4
lang	93.0	92.1	73.8	71.0	87.1	83.6

De tabel laat zien dat verreweg de meeste cliënten langer dan drie maanden van de gezinsverzorging gebruik maken. Van de eenpersoonshuishoudens geldt dit zelfs voor ruim 90%, tegenover ruim 70% van de meerpersoonshuishoudens. Over het geheel genomen duurt voor 85% van alle cliënten de hulp langer dan drie maanden.

De verschillen tussen de gegevens van de momentopname en de afgesloten periode zijn vrij klein en -opvallend genoeg- tegengesteld aan de verwachting. Verhoudingsgewijs zitten er minder cliënten die een beroep doen op kortdurende hulp, in het bestand van de momentopname. Dat betekent niet dat er in dit bestand van een 'verkeerde plaatsing' helemaal geen sprake is, maar wel dat het aantal cliënten dat ten onrechte bij de 'kortdurende' categorie is ingedeeld waarschijnlijk klein is. Desondanks zullen de resultaten hierna, behalve over de gehele onderzoeksgroep, telkens ook uitgeplitst naar momentopname en afgesloten periode worden gepresenteerd.

Eenpersoonshuishoudens

Tabel 4 geeft een overzicht van de resultaten van de vergelijking tussen cliënten met kort- en langdurige hulpverlening in eenpersoonshuishoudens.

Uit de tabel valt op te maken dat het merendeel van de alleenstaanden die hulp ontvangt zich in de laagste inkomenscategorie bevindt. Dat geldt zowel voor cliënten die kortdurende hulp ontvangen (ongeveer 60% heeft een netto-maandinkomen van fl. 1650,- of minder), als voor cliënten die langdurig een beroep doen op de gezinsverzorging (ruim 75% bevindt zich in de laagste inkomenscategorie).

Tabel 4: Percentages cliënten in eenpersoonshuishoudens per inkomenscategorie met kort- en langdurige hulpverlening; onderzoeksgroep momentopname, onderzoeksgroep afgesloten periode en onderzoeksgroep totaal

inkomen	momentopname		afgesloten periode		totaal	
	kort	lang	kort	lang	kort	lang
0 - 1650	63.2	78.1	57.8	76.1	61.4	77.5
1651 - 2000	15.2	9.0	9.8	8.4	13.4	8.8
2001 - 2300	5.6	3.0	4.9	2.8	5.4	3.0
2301 - 2600	2.9	1.6	3.1	1.5	3.0	1.5
2601 - 3000	1.9	1.1	2.2	1.1	2.0	1.1
3001 - 4500	3.0	1.8	2.2	1.8	2.7	1.8
4501 >	8.0	5.4	20.0	8.3	12.1	6.3

Verhoudingsgewijs valt het inkomen van cliënten die kortdurende hulp ontvangen echter vaker binnen de hoge inkomenscategorieën dan het inkomen van cliënten die langer dan drie maanden hulp ontvangen. Dit is het duidelijkst zichtbaar bij de gegevens die betrekking hebben op de afgesloten periode.

Voor de overzichtelijkheid zijn in tabel 5 de gegevens nogmaals gepresenteerd, maar hierbij zijn de inkomenscategorieën teruggebracht tot twee: 0 - 1650 en 1651 >. De keuze voor deze indeling is gemaakt op grond van het feit dat zo'n driekwart van de alleenstaanden zich in de laagste inkomenscategorie bevindt (zie tabel 2).

Tabel 5: Percentages cliënten in eenpersoonshuishoudens per inkomenscategorie (teruggebracht tot twee categorieën) met kort- en langdurige hulpverlening; onderzoeksgroep momentopname, onderzoeksgroep afgesloten periode en onderzoeksgroep totaal

inkomen	momentopname		afgesloten periode		totaal	
	kort	lang	kort	lang	kort	lang
0 - 1650	63.2	78.1	57.8	76.1	61.4	77.5
1651 >	36.8	21.9	42.2	23.9	38.6	22.5

De tweedeling in inkomenscategorieën geeft een duidelijker beeld van de verschillen tussen de 'kortdurende' en 'langdurende' groep alleenstaande cliënten. Zo'n 40% van de eerstgenoemde groep beschikt over een netto-maandinkomen van meer dan fl. 1650,-, tegenover ruim 20% van de laatstgenoemde groep. De percentages verschillen enigszins afhankelijk van het soort gegevens (momentopname, dan wel afgesloten periode), maar deze verschillen zijn klein. Dat er volgens de momentopname naar verhouding meer cliënten met een laag inkomen slechts een korte periode van gezinsverzorging gebruik maken dan volgens de gegevens van de afgesloten periode, komt overeen met de veronderstelling van een 'verkeer-

de' plaatsing van cliënten in de 'kortdurende' categorie. De inkomensverschillen tussen cliënten met kort- en langdurige hulpverlening zijn in alle gevallen statistisch significant ($p=.00$). Wel is duidelijk, hetgeen hiervoor ook al is geconstateerd, dat ook van de alleenstaanden die kort hulp ontvangen het merendeel (ruim 60%) tot de laagste inkomenscategorie behoort.

Omdat ongeveer 10% van de alleenstaanden een netto-maandinkomen heeft dat valt binnen de aanvankelijk onderscheiden tweede inkomensklasse (tussen de fl. 1651,- en fl. 2000,-), is voor de volledigheid ook nog gekeken of een tweedeling waarbij deze categorie als 'laag' wordt beschouwd, tot andere conclusies zou leiden. Dat blijkt niet het geval te zijn. De verschillen worden weliswaar wat kleiner -bij deze tweedeling behoort 25% van de 'kortdurende' gebruikers tot de 'hoge' inkomenscategorie tegenover 14% van de 'langdurende' gebruikers-, maar ze blijven statistisch significant.

Meerpersoonshuishoudens

In tabel 6 staan de percentages weergegeven die de meerpersoonshuishoudens betreffen.

Tabel 6: Percentages cliënten in meerpersoonshuishoudens per inkomenscategorie met kort- en langdurige hulpverlening; onderzoeksgroep momentopname, onderzoeksgroep afgesloten periode en onderzoeksgroep totaal

inkomen	momentopname		afgesloten periode		totaal	
	kort	lang	kort	lang	kort	lang
0 - 1650	18.0	12.4	11.3	12.6	15.1	12.5
1651 - 2000	14.4	31.4	9.4	27.9	12.2	30.0
2001 - 2300	8.2	13.9	10.3	14.4	9.1	14.1
2301 - 2600	7.4	8.8	10.0	7.7	8.5	8.3
2601 - 3000	10.8	7.0	8.5	6.3	9.8	6.7
3001 - 4500	16.4	8.1	14.8	7.8	15.7	7.9
4501 >	24.8	18.5	35.8	23.4	29.6	20.5

De cliënten in meerpersoonshuishoudens zijn beter gespreid over de inkomensklassen dan de alleenstaanden. Ze bevinden zich vooral in de hoogste en (op een na) laagste categorie. Vergelijking van de 'kortdurende' en 'langdurende' groep laat zien dat cliënten die tot de eerste groep behoren zich verhoudingsgewijs meer in de hoogste twee inkomenscategorieën bevinden, cliënten die tot de laatste groep behoren meer in de laagste twee categorieën.

Ook hier worden de gegevens voor de overzichtelijkheid in tabel 7 nog eens gepresenteerd, waarbij in dit geval de inkomenscategorieën teruggebracht zijn tot drie: 0 - 2000, 2001 - 3000, 3001 >.

Tabel 7: Percentages cliënten in meerpersoonshuishoudens per inkomenscategorie (teruggebracht tot drie categorieën) met kort- en langdurige hulpverlening; onderzoeksgroep momentopname, onderzoeksgroep afgesloten periode en onderzoeksgroep totaal

inkomen	momentopname		afgesloten periode		totaal	
	kort	lang	kort	lang	kort	lang
0 - 2000	32.5	43.8	20.7	40.5	27.3	42.5
2001 - 3000	26.4	29.6	28.8	28.4	27.4	29.1
3001 >	41.2	26.6	50.6	31.1	45.3	28.4

De reductie van de inkomensklassen tot drie maakt de samenhang tussen de duur van de hulpverlening en het inkomen van de cliënt duidelijker zichtbaar. Globaal bevindt zich 45% van de meerpersoonshuishoudens die kortdurende hulp ontvangen in de -hier onderscheiden- hoogste inkomenscategorie (netto-maandinkomen van meer dan fl. 3000), terwijl dit percentage voor cliënten die langdurig een beroep doen op de hulpverlening rond de 30% ligt. Ook hier zijn de verschillen statistisch significant ($p=.00$), zowel voor de totale groep, als apart voor de momentopname en de afgesloten periode. Een relativerende opmerking is hierbij op zijn plaats: ook van de mensen die kortdurend hulp ontvangen bevindt zich nog ruim een kwart in de laagste inkomenscategorie.

Conclusie

Op basis van gegevens die door zes instellingen voor thuiszorg zijn aangeleverd is onderzocht in hoeverre cliënten die kortdurend (korter dan drie maanden) en langdurend (langer dan drie maanden) een beroep doen op de thuiszorg in inkomen verschillen. De representativiteit van de gegevens is getoetst door deze te vergelijken met -landelijk representatieve- gegevens uit een in 1994 uitgevoerd onderzoek naar de verhoging van de eigen bijdragen in de gezinsverzorging. De onderzoeksgroep wijkt in lichte mate af van de vergelijkingsgroep wat betreft het percentage cliënten in de hoogste en laagste inkomenscategorie, maar kan desondanks als voldoende representatief worden beschouwd.

Ongeveer 85% van de cliënten ontvangt langer dan drie maanden hulp. Er wordt dus relatief weinig 'kort' gebruik gemaakt van de gezinsverzorging.

Alleenstaande cliënten hebben voor het merendeel een netto-maandinkomen van fl. 1650,- of minder. Dat geldt zowel voor de groep die kortdurend als de groep die langdurend hulp ontvangt. Onder de meerpersoonshuishoudens is het inkomen meer gespreid.

Vergelijking van de cliënten die kort- en langdurig een beroep doen op de thuiszorg laat desondanks een duidelijk verband zien tussen duur van de hulpverlening en inkomen. Alleenstaanden en gezinnen die kortdurend hulp ontvangen hebben verhoudingsgewijs vaker een hoog inkomen (alleenstaanden: hoger dan fl. 1650,-; gezinnen: hoger dan fl. 3000,-), dan alleenstaanden en gezinnen die langer dan drie maanden hulp ontvangen. Wanneer de twee groepen alleenstaande cliënten met kortdurende en langdurenden hulp vergeleken worden op

het percentage cliënten met een hoog inkomen, dan is dit voor de kortdurende hulp 40% tegenover 20% voor de langdurende hulp. Bij gezinnen zijn deze percentages respectievelijk 45% (kortdurende hulp) en 30% (langdurende hulp).

Literatuur

Bakker, D.H. de, J. Harmsen, D.M.J. Delnoij, C. Wagner, Verhoging eigen bijdragen gezinsverzorging: gevolgen voor de hulpverlening en cliënten. Utrecht: NIVEL, 1994.